

TERMÉSZETJOG ÉS ALKOTMÁNYUNK – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ÉLETHEZ VALÓ JOGRA

HÁMORI Antal

főiskolai docens (Budapesti Gazdasági Főiskola)

„Ahhoz, hogy örülni, szeretni, sőt akár vitatkozni, haragudni tudjunk, először élni kell.” – írta *Gaizler Gyula* (1922-1996) professzor *A bioetika alapkérdései* című könyvében.¹ Az orvos, teológus Szerző, aki a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán elsőként oktatta a bioetikát, és akit Szent II. János Pál pápa a Pápai Életvédő Akadémia tagjává nevezett ki, az életvédelem elkötelezett híve volt:² szavai is jól kifejezik, hogy az emberi élet mennyire alapvető érték, amiről – a *Ius Naturale* Kutatócsoport műhelykonferenciáján³ – előadásom szól, és amiről a filozófusoknak, jogfilozófusoknak, természetjogászoknak, kánonjogászoknak is különösen nagy felelősséggel gondolkodniuk kell.

Erdő Péter professzor *Egyházjog* című könyvében ír arról, hogy:

a) a tételes jogot megelőző, az „intézményes jog” valóságából sem levezethető, annak mintegy alapfeltételeit alkotó alanyi jogok és köteleességek is a jog körébe tartoznak, annak világához kapcsolódnak; ezeknek a jogoknak és kötelezettségeknek az alapját az emberek közti igazságos rend olyan követelményei képezik, amelyeket együttesen (a katolikus egyházjogban) *természetjognak* nevezünk;

b) a pozitív jog nem végső szabálya önmagának; az intézményes jog alapját az ember valóságából, méltóságából, az emberek közti igazságos rend szükségletéből adódó kívánalmak alkotják; az intézményes jog a teremtett valóság rendjében gyökerezik, a rá épülő tételes jog pedig „norma normata”, vagyis olyan szabály, amely más szabályokhoz igazodik: egyrészt az intézményes jog társadalmi valóságához, másrészt azon keresztül, de közvetlenül is az emberek közti igazságos rend alapvető követelményeihez; ezért a tételes jog megalkotása és alkalmazása sem történhet önké-

¹ GAIZLER Gyula: *A bioetika alapkérdései*. Budapest, Magyar Bioetikai Alapítvány, 1997. 17.

² HÁMORI Antal: *A Keresztény Ökumenikus Baráti Társaságról*, Gaizler Gyula és Ullrich Zoltán emlékezete. *Magyar Sion*, 8., 2014/1. 142–144.

³ *Ius Naturale* Kutatócsoport műhelykonferenciája, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Jogbölcséleti Tanszék, Budapest, 2014. december 10.

nyesen, hanem igazodnia kell például a fizikai, biológiai, pszichológiai, társadalmi törvényszerűségekhez, s figyelembe kell vennie az etika szempontjait;

ca) ha a tételes jog az igazságosság követelményével, a természetjoggal ellentétes, akkor kötelező erővel nem bír.⁴

Frivaldszky János professzor *Klasszikus természetjog és jogfilozófia* című könyvében, mintegy folytatva az előzőeket, a következőkről lehet olvasni:

cb) a jogszabályok jogi jellege, kötelező ereje ugyanis az emberi természet objektív céljaiban rejlik, amelyeket a természeti törvények fejeznek ki normatív módon, valódi jogi jelleggel, kötelező erővel;

d) az állam alkotta jog abban tér el a természetjegtől, hogy kényszerítő erő áll mögötte; e jog azonban annyiban minősül jognak, s annyiban rendelkezik kötelező erővel, amennyiben az emberi természetből fakadó természetjogi kritériumoknak megfelel; az állam és az általa alkotott jog mögött álló kényszerítő erő nem jog, hanem csak a jog foganatosítója; a kényszer lehetősége vagy realitása nem a jogiség lényegi eleme; a jog lényegi eleme a kötelező erő, ami az emberi természetben alapul; bármekkora is a kényszerítő erő, bármilyen ‘hatékony’ is az erőszakszervezet, nem kötelező jogi erővel, ha a rendelkezés ellentmond a természetjognak; a jog érvényessége ugyanis nem akaraton és nem is erőn alapszik, hanem az emberi természet igazságain nyugszik (a jog csak azt foglalja magába, ami igazságos, ami a másoknak, a többieknek jár); azaz semmilyen akarat, ami ellentétes a természetjoggal, nem lehet forrása a szó igazi értelmében vett jognak.⁵

Az élethez való jog szempontjából – véleményem szerint – az alapvető kérdés az, hogy dönthet-e úgy a törvényhozó, akár az alkotmányozó, hogy az emberi embrió, magzat nem jogalany, jogilag nem ember, nem személy; továbbá az, hogy ha mégis így dönt, akkor rendelkezhet-e az élete és az attól elválaszthatatlan méltósága felett. A helyes válasz véleményem szerint mindkét vonatkozásban egyértelműen az, hogy nem. Az állam ugyanis normatív (a természet, az igazság követelte normák szerint) nem teheti meg (s különösen nem akkor, amikor magáról az emberi létről van szó), hogy arra, ami az, azt mondja, hogy nem az (önkéntes). Vagyis hogy nem adja meg az emberi lénynek azt, ami az emberi természet, az emberi lényeg (a valóság) szerint neki jár (igazságos), az igazság szerintit, az igazságost: azt, hogy az ember ember, s nem más, ekként tiszteljék és védjék, s ismerjék el; az ő élete emberi élet, amelytől nem lehet, nem szabad megfosztani, mert az neki jár, ugyanis anélkül nem létezik (az élete lényegi sajátja, érinthetetlen magja).

Az állam különösen akkor nem lehet igazságtalan, az igazsággal ellentétes (önkéntes), amikor az emberi életről van szó. Az államot az ember, az emberi élet (időben is) megelőzi: előbb létezett az ember, mint az állam; az utóbbit az előbbi hozta létre. Az emberi élet nélkül állam sem létezik (létezne), az állam nélkül viszont létezik (képes létezni) az emberi élet. Az állam tehát létezését az embertől kapta; emi-

⁴ Ld. ERDŐ Péter: *Egyházjog*. [Szent István Kézikönyvek 7.] Budapest, Szent István Társulat, 2005. 48–49.

⁵ Ld. FRIVALDSZKY János: *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*. Budapest, Szent István Társulat, 2007. 436., 438.

att sincs joga annak életét elvenni. Az emberi személy nem pozitív eredetű, hanem természetes; az emberek természet szerint jogalanyok. Az emberi élet felett azonban az ember sem rendelkezhet: sem abortusszal, sem ‘eutanáziával’, sem öngyilkossággal. Az alany autonómiájának hangsúlyozása nem juthat el az autonómia forrásának, azaz önmaga létének megszüntetéséig. Az állam erre hatalmat (engedélyt) sem adhat, mert az említettekől következően azzal nem rendelkezik. Igaz tehát a megállapítás: „Nem törvény az, ami nem igazságos.”⁶ (a jog azzal egyenlő, ami igazságos).

Az élve megszületett ember jogalanyisága, jogképessége, alkotmányjogi értelemben is fennálló ember-volta sem azért létezik, mert az állam elismeri azt, hanem azért, mert ember; az emberi személy-mivoltot nem a pozitív jog adja. Az ember ember-mivoltjának állam (pozitív jog) általi el nem ismerése önmagában (fajtája szerint) igazságtalan. Az pedig, hogy ez az igazságtalanság évszázadokon, évezredekken keresztül fennáll(t), nem teszi jogossá, igazságossá az igazságtalanságot (az igazság-

⁶ Ld. II. JÁNOS PÁL pápa: *Evangelium vitae* kezdetű enciklika az élet védelméről. 1995. március 25. *Acta Apostolicae Sedis*, 87., 1995. 401–522. (Pápai Megnyilatkozások XXVI. Budapest, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1995. 152.; fordította: DIÓS István; a továbbiakban: EV) 72. pont; vö. AQUINÓI SZENT Tamás: *Summa Theologiae* I–II. 95.2. Az „eutanázia” és az öngyilkosság témájához ld. pl. HÁMORI Antal: Az „eutanázia” és a katolikus erkölcssteológia. In: FAZAKAS Sándor – FERENCZ Árpád (szerk.): *Ideje van az életnek, és ideje van a meghalásnak... Életvégi döntések keresztyén etikai megközelítése*. Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem Szociáletikai Intézete, 2014. (Szociáletikai Intézet Kiadványai 6.) 97–125.; HÁMORI Antal: *Az eutanázia és a túlbuzgó gyógyítás problémája. Etikai, jogi, teológiai szempontok*. Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, 2013. 157.; HÁMORI Antal: Az öngyilkosság kánonjogi nézőpontból. In: FILÓ Mihály (szerk.): *Halálos bűn és szabad akarat. Öngyilkosság a jogtudomány tükrében*. Budapest, Medicina Könyvkiadó Zrt. 2013. (Bibliotheca Iuridica, Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos kiadványai, Acta Congressuum 20.) 88–100.; HÁMORI Antal: Az „eutanázia” és a túlbuzgó gyógyítás elutasításának megítélése a Katolikus Egyház tanításában (Judgement of Euthanasia and Renunciation of Therapeutic Obstinacy in the Teaching of the Catholic Church). *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója*, 30., 2013/4. 137–147.; HÁMORI Antal: Az „eutanázia” és a túlbuzgó gyógyítás elfogadhatatlansága. *Magyar Bioetikai Szemle*, 19., 2013/1–2. 31–37.; HÁMORI Antal: Az öngyilkosság kánonjogi aspektusai (Canon Law Aspects of Suicide). *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója*, 29., 2012/1. 10–25.; HÁMORI Antal: Az „eutanázia” problémája kánonjogi nézőpontból – világi jogi kitekintéssel. In: FILÓ Mihály (szerk.): *Párbeszéd a halálról, Eutanázia a jogrend peremén*. Budapest, Literatura Medica Kiadó, 2011. (Bibliotheca Iuridica, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos kiadványai, Acta Congressuum 19.) 120–140.; HÁMORI Antal: Az „eutanázia” fogalmához. *Magyar Jog*, 57., 2010/9. 561–568.; HÁMORI Antal: Az „eutanázia” problémája a katolikus egyházjogban (magyar állami jogi kitekintéssel). *Iustum Aequum Salutare*, VI., 2010/2. 25–44.; HÁMORI Antal: Az „eutanázia” fogalma és kánonjogi minősítése. *Magyar Sion*, 4. (46) 2010/2. 177–190.; HÁMORI Antal: Az „eutanázia” megítélése a katolikus egyház tanításában. *Vallástudományi Szemle*, 6., 2010/1. 125–149.; HÁMORI Antal: *A haldokló, beteg ember életének és méltóságának tisztelete az Egyház tanításában. Az „eutanázia” problémája erkölcssteológiai szempontból, profán szakirodalmi és jogi kitekintéssel*. [Erkölcssteológiai Könyvtár 8. Sorozatszerkesztő: TARJÁNYI Zoltán] Budapest, Jel, 2009. 352.; HÁMORI Antal: *Igazságosság, emberi méltóság, szabadság és felelősség, élet- és családvédelem*. Budapest, Axol Print Nyomdaipari és Kiadói Kft., 2009. 16–21., 33–35.; HÁMORI Antal: Az emberi élet védelme a katolikus egyház tanítása szerint. *Távlatok*, 19., 2009/4. (86) 20–31.; HÁMORI Antal: Az életvédelem kritikusi pontjai (abortusz, sterilizáció, drogfogyasztás, „eutanázia”). *Teológia*, 43., 2009/1–2. 18–51.; HÁMORI Antal: Az „eutanázia” fogalmi meghatározása, erkölcsi és jogi minősítése. *Magyar Bioetikai Szemle*, 13., 2007/1. 24–32.

talanság az idő múlásával sem változik igazságossággá, jogossággá). A rabszolgaság, az ember 'jogalanyiség-nélkülisége', jogalanyiségének, személy-mivoltának el nem ismerése tehát nem azért alkotmányellenes, mert „egy hosszú – legalább kétszáz éve tartó – történelmi folyamat céljai nyertek egyetemes elismerést: minden ember nemcsak »természetes állapotát«, hanem jogállását tekintve is egyenlő lett”, hanem azért, mert az ember – létezésétől fogva – eleve személy. Ha az állam ezt nem ismeri el, eleve önkényesen jár el, függetlenül attól, hogy van-e írott jog vagy nincsen. Az 'ember' nem a pozitív jogi norma általi elismeréstől normatív fogalom, hanem természetjogi alapon.

A pozitív jog nem független a természetjegtől, mindkettő a jog(rendszer) része, és a pozitív jog az, ami a másikon alapul, nem pedig fordítva (a természetjog a pozitív jogot felülmúlja, megelőzi, az utóbbit az előbbivel összhangban kell megalkotni és magyarázni, alkalmazni). Ennek egyik 'rész-bizonyítéka' a büntetőjogban is alkalmazott Radbruch-i formula. Az más kérdés, hogy addig, amíg nem diadalmaskodik a 'józan ész', a diktatúra, az önkény tovább él. Pont az a kérdés, hogy az írott jog helyes-e, illetve, hogy mi a helyes jog, mi legyen írásba foglalva, mi foglalható írásba. Márpedig a rabszolgaság, a jog (a jogalanyiség) el nem ismerése – ami nem vezethető vissza a természetjogra – nem foglalható írásba. Ha pedig azt mégis megteszik, az aktus kötelező erővel nem bír (semmisnek tekintendő), és minél előbb ki kell törölni a történelemből. Ez az Alkotmánybíróságra nézve is kötelező. A testület e tekintetben nem adhat mozgásteret az Országgyűlésnek; s azzal – az említett okokból – az alkotmányozó sem rendelkezik. Az emberek kiirtása – például származási okokból – akkor is önkényes, jogellenes (lenne), ha az írott alkotmány vagy nemzetközi szerződés tartalmazza ('engedné meg'); nyilvánvaló, hogy ezeknek az embereknek az élethez és méltósághoz való alanyi joga az ilyen rendelkezés ellenére szintén megmarad. A pozitív jogot az ember természetes jogaival összhangban kell értelmezni; a pozitív jognak ugyanis a természetjogból kell származnia (nemzetközi egyezmény esetén is). A pozitív jog tényezőinek helyessége a természetjog viszonyában mérendő.

Ha az emberi lény nem lenne természetes alanya a jognak, jogi értelemben vett személy – a jog természetes alanya –, a jogi jelenség nem létezne a létének a lehetetlensége folytán. Az embert az írott jog sem véletlenül nevezi természetes személynek. Az ember jogalanyiséga, személyi státusza, gyökerében, egy természeti adottság; a következmény természetes: bármely ember személy – ahol emberi lény van, ott van jogi értelemben vett személy. Az emberi lény magában hordja alanyiségét, személy-mivoltát: a jognak nem tárgya, hanem alanya (a tételes jogot ő alkotja, s nem fordítva). Másfelől megközelítve: az ember-lét magában foglalja a jogi jelenséget, mint természetes tény és a jogalanyi lét dimenzióját. Az emberek közötti egyenlőség (az emberek közötti egyenlő méltóság) is önmagából az 'ember'-ből következik, és nem az állam elismeréséből. Az állam 'csak' elismeri a tény, ami természetesen létezik.⁷

⁷ Vö. pl. a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény [a továbbiakban: Alkotmány] 8. § (1)-(2), (4) bek.: „(1) A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsődrendű kötelessége. (2) A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja

Az ember „sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak” *elismerése* megfogalmazás kifejezi, hogy olyan jogokról van szó, amelyek az alkotmányba foglalásuk előtt, illetőleg attól függetlenül is léteztek, léteznek. Ebből lehet látni annak az alkotmányozói tagadását, hogy az emberi jogok az alkotmányból, vagyis az állam elhatározásából erednek. Nem másról van szó, mint hogy a jelenlegi és a korábbi alkotmányunk is az emberi jogok eredetének természetjogi felfogására utal; természetjog alkotmányba íródott. Így tehát maga az alaptörvény szövege is mutatja, hogy az ember „sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak” köre alkotmányban tételesen meghatározott jogokon túlmenő is lehet. Az alkotmányban kifejezetten nem nevesített alapjogokat (például a házasságkötéshez való alapvető jogot) az ún. emberi méltósághoz való jogból is le lehet vezetni, és akkor is levezetendő, elismerendő, ha nincsen írott alkotmány.⁸

A pozitív jogi normákba, például az írott alkotmányba összegyűjtött természetjog megmarad folyamatosan természetjognak, és mint ilyet kell magyarázni. A természetjog felvétele a pozitív jogba nem alakítja át azt pozitív joggá, hanem a pozitív jog saját erejét (például a biztonságot és bizonyosságot) hozzákapcsolja; így folytatódik természetjog lenni, és a természetjog megismerésének és alkalmazásának saját szabálya szerint kell magyarázni. Ha a jogalkotó, vagy a jogalkalmazó megsérti a természetjogot, igazságtalanná válik, a jogrenden kívül helyezi magát: a cselekvése jogellenes, s bár aktusára a „jog” nevét használja, az igazságtalan és jogellenes, nincs az emberi viszonyok racionális rendjének területén, tehát nem jog.

meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.” „(4) Rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején az alapvető jogok gyakorlása – az 54–56. §-ban, az 57. § (2)-(4) bekezdésében, a 60. §-ban, a 66–69. §-ban és a 70/E. §-ban megállapított alapvető jogok kivételével – felfüggeszthető vagy korlátozható.” (Az Alkotmány értelmében az alapvető jogok közül az élethez és az emberi méltósághoz való jog, a kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek való alávetés tilalma, a (személyi) szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog és ennek alkotmányos garanciái, a jogképességhez való jog, az ártatlanság védelme, a védelemhez való jog, a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvek, a gondolat-, a lelkiismereti és a vallásszabadság, a nők és a férfiak egyenjogúsága, az anyák, a nők és a fiatalok védelme, a gyerekek jogai, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogai, az állampolgársághoz való jog, valamint a szociális biztonság, ellátás jogának gyakorlása rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején sem függeszthető fel vagy korlátozható.) Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 1. cikk (1)-(4) bek.: „(1) AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsődrendű kötelezettsége. (2) Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait. (3) Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. (4) A törvény alapján létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, valamint őket is terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak.”

⁸ Az ember „sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak” tiszteletben tartása és védelme vonatkozásában fennálló elsődrendű állami kötelesség az egyén számára biztosítja, hogy az alapjogával éljen, s kifejezi, hogy az államnak az alapjogok érvényesülésének előmozdítására (védelmére) pozitív intézkedéseket kell foganatosítania. Ld. pl. BALOGH Zsolt – HOLLÓ András – KUKORELLI István – SÁRI János: *Az Alkotmány magyarázata*. Budapest, KJK–KERSZÖV, 2003. 210–227. (és az egyéb kapcsolódó részek –*Általános rendelkezések: 33–295.; Alapvető jogok és kötelességek: 527–710.*)

A magyar alkotmánybírák közül *Lábady Tamás* fogalmazta meg, hogy a terhességmegszakításról szóló jogszabályi rendelkezések tartalmilag is alkotmányellenesek, a magzat alkotmányjogilag is ember, jogalany, személy, élethez való joga egyedül csak az anya élethez való jogával konkurálhat. Álláspontja szerint a magzat jogalanyiségének a kérdése alkotmányértelmezéssel eldönthető; annak, hogy a törvényalkotó a magzat jogi státuszát az ember jogalanyiségától eltérően minősítse, alkotmányos alapja nincs;⁹ a természetes és jogi ember-fogalom kezdetben fennállt egybeesését (e természetes megfelelést) a jog normativitása a természet-tudomány fejlődése okán sem vonhatja kétségbe, az ember biológiai és ‘természetes’ fogalmától az ‘ember’-fogalom normatív felfogása nem szakadhat el akkor sem, amikor az Alkotmánybíróságnak értelmeznie kell, hogy az Alkotmány [54. §-ának (1) bekezdése] alapján embernek, azaz jogalanynak kell-e tekinteni a magzatot.¹⁰

Az Alkotmánybíróság ‘nem engedte meg’, hogy az Alkotmányba foglalt természetjog érvényesüljön; azt pozitív jogként ‘engedi meg’ élni, s ez által ‘elhalni’ (a tételes jogba írt természetjogot pozitív jogként alkalmazza); a taláros testület (tagjainak többsége) az egyes alapjogok értéktartalmát nem a természetjog fényében, s az élethez való jogot is természetjog-ellenesen ‘fejtette ki’; a magzatot tevőleges magatartással (nélkülözhetetlen közreműködéssel, jogellenes határozatokkal¹¹) hagyják megölni, s így nem igaz *Sólyom László* professzornak az *Emberi jogok* című könyv előszavában tett megállapítása, miszerint e bíróság „minden általános törekvése is az egyes jogok tartalmát gazdagította”.¹²

A taláros testület az élethez való jogot (az emberi méltósághoz való joggal fennálló egységében) csak az élve születés feltételével, annak bekövetkezése esetén tekinti ún. ‘abszolút’ jognak;¹³ alkotmányjogi értelemben a magzatot nem tekinti embernek, jogalanynak, az élethez való *alanyi* jogot csak a megszületett emberre vonatkoztatja,

⁹ Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., Lábady Tamás alkotmánybíró párhuzamos véleménye 1–2.

¹⁰ Ld. uo. 3. Az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani. Az emberi méltósághoz való jog az emberi státus meghatározójaként, az élethez való joggal fennálló egységben korlátozhatatlan; az ‘anyajog’ mivoltából levezetett egyes részjogai azonban, bármely alapjoghoz hasonlóan, az Alkotmány 8. §-ának (2) bekezdése szerint korlátozhatók [ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., Indokolás D) 2. b) pont; 75/1995. (XII. 21.) AB hat., Indokolás II. 5., 9.; 1234/B/1995. AB hat., Indokolás II. 4.1.2.; 36/2000. (X. 27.) AB hat., Indokolás III. 2.1., IV. 2.4.; 22/2003. (IV. 28.) AB hat., Indokolás IV. 4.]. Az Alkotmány 56. §-a kimondta, hogy a Magyar Köztársaságban minden ember jogképes.

¹¹ Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., 48/1998. (XI. 23.) AB hat.; vö. pl. 11/1992. (III. 5.) AB hat., Indokolás IV.: „[...] egyedül az Alkotmánynak megfelelő törvény a jogszerű.” – véleményem szerint az abortuszt megengedő „törvény” (szabályozás) alkotmányellenes, azaz nem jogszerű, s így a két alkotmánybírósi abortusz-határozat is jogellenes.

¹² Ld. SÓLYOM László: Előszó. In: HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris, 2003. 19.

¹³ Az alapvető jogok közül az élethez való jog és azzal egységben az emberi méltósághoz való jog, minden más alapjogot is megelőző, azok felett álló, oszthatatlan és korlátozhatatlan alapvető jog, teljes terjedelme lényeges tartalom („érinthetetlen lényeg”), ilyen értelemben „abszolút” jog [Alkotmány 8. § (1)-(2) bek., 54. § (1) bek.].

a magzat élethez való jogának védelmét mindössze az állam objektív, intézményes életvédelmi körében látja biztosítandónak.¹⁴

A kritika sajnos Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) vonatkozásában is jogos;¹⁵ a II. cikk indokolása ugyanis tartalmazza, hogy: „Az állam – az objektív intézményvédelmi kötelezettsége keretében – a megfogant, keletkezőben lévő emberi életnek is köteles védelmet nyújtani”; vagyis az alkotmányozó nem ismerte el, megtagadta a még meg nem született ember élethez való alanyi jogát, jogalanyiságát, személy-mivoltát, alanyi jogi jogvédelmét. Azt, hogy ez az el nem ismerés, megtagadás mennyire képtelenség, az is mutatja, hogy például a nyolchónaposan élve született ember az alkotmányozó szerint is jogalany, személy, de az idősebb, még meg nem született ember élethez való alanyi jogát, jogalanyiságát, személy-mivoltát nem ismeri el, hanem megtagadja tőle az alanyi jogi jogvédelmet, és csak az objektív intézményvédelmet biztosítja. A kétharmados országgyűlési képviselői többség az új Alkotmány elfogadásának előkészítéséről szóló, 2011. március 9-én kihirdetett országgyűlési határozatban¹⁶ még kimondta, hogy: „Alapvető emberi jogként minden ember életét, fogantatásától kezdve védelem illeti meg. Az emberi élet és méltóság sérthetetlen.”, vagyis nem tettek különbséget a még meg nem született és a már megszületett ember életének védelme között, ami a helyes álláspontot tükrözi.

A néhány nappal később, 2011. március 14-én ugyanezen országgyűlési képviselők által előterjesztett alaptörvény-javaslat¹⁷ és a 2011. április 18-án elfogadott Alaptörvény¹⁸ II. cikke a következőket tartalmazza: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” Ennek az „ember – magzat” megkülönböztetésnek az alkotmányozói szándék szerinti tartalma a II. cikkhez fűzött indokolás alapján egyértelmű: a még meg nem született ember élethez való alanyi jogának, jogalanyiságának el nem ismerése, alanyi jogi jogvédelmének megtagadása. Az indokolás alkotmányi (alaptörvényi) jelentőségét az Alaptörvény R. cikkének (3) bekezdése

¹⁴ Részletesen ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., 48/1998. (XI. 23.) AB hat. Ld. még HÁMORI Antal: *A magzat élethez való joga*. Budapest, Logod, 2000. 153.

¹⁵ Ld. HÁMORI Antal: A „magzat” életének védelme az új alkotmányban. *Vigilia*, 78., 2013/1. 20–26.; HÁMORI Antal: A még meg nem született ember életének védelme Magyarország új alkotmányában. *Magyar Sion*, 6. (48) 2012/2. 163–173.; HÁMORI Antal: A születés előtti emberi élet alkotmányos védelme (alkotmányozás, alkotmánybíráskodás). *Magyar Jog*, 59., 2012/1. 17–27.; HÁMORI Antal: Mikortól ember az ember a 21. századi Magyarország jövőképében – a jog tükrében? In: BESZTERI Béla – MAJOROS Pál (szerk.): *A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe*. (MTA Veszprémi Területi Bizottsága Gazdaság-, Jog- és Társadalomtudományi Szakbizottsága által 2011. május 23-án, Komáromban rendezett tudományos konferencia előadásai.) Veszprém, MTA VEAB–Budapesti Gazdasági Főiskola–Komárom város–Széchenyi István Egyetem–Pannon Egyetem, 2011. 411–425.; HÁMORI Antal: A magzati élet védelme az új alkotmányban (Protection of Embryonic Life in the New Hungarian Constitution). *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója*, 28., 2011/4. 136–163.; HÁMORI Antal: A magzati élet védelme Magyarország Alaptörvényében. *Magyar Bioetikai Szemle*, 17., 2011/3–4. 130–150.

¹⁶ Ld. 9/2011. (III. 9.) OGY határozat melléklete.

¹⁷ Ld. T/2627. („Magyarország Alaptörvénye”).

¹⁸ Ld. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). *Magyar Közlöny* (2011/43) 10656–10681.

mutatja: „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”

Véleményem szerint az *Evangelium vitae* kezdetű enciklika 73. pontjában szereplő „kárenyhítés” (rosszaság-csökkenés), amelynek feltétele, hogy nincs meg a helyes állásponthez, a rosszaság megszüntetéséhez szükséges többségi akarat és a képviselő helyes személyes véleménye (pl. a tömegtájékoztatás eszközei útján közzétéve) „mindenki előtt világosan ismert”, egy új alkotmány megalkotása, illetve módosítása során – akár a II. cikkhez fűzött indokolásként – ekként írható körül: azzal, hogy az alkotmányozó a magzat életének fogantatástól kezdve történő védelmét szó szerint kimondja az új alkotmányban (alaptörvényben), kifejezésre juttatja, hogy a még meg nem született emberi lény életét az eddigiekhez képest fokozottabb védelemben részesíti. Ez a megfogalmazás a magzat jogalanyisága, élethez való alanyi joga, alanyi jogi jogvédelme, a művi abortusz alkotmányellenessége szempontjából sem köti meg az alkotmánybíró kezét; s megtehető lett volna, miképpen meg is kellett volna és meg is kell tenni a II. cikkhez benyújtandó módosító indítvánnyal, illetve javaslattal is (pl. „élet és” szövegrész kiegészítéssel: „Az emberi élet és méltóság sérthetetlen. Minden embernek alapvető joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”).

A II. cikk módosítása végett egy indítvány, javaslat sem érkezett. Ehelyett az alkotmányozó, noha előzetesen fel lett hívva rá a figyelem, az elfogadhatatlan álláspontot az Alaptörvényben kifejezetten rögzítette – a relatív életvédelmi szint az alkotmánybírói határozatok szintjéről az alaptörvény szintjére emeltetett.

Hangsúlyoznunk kell: az ember a fogantatástól kezdve emberi individuum;¹⁹ élete, amely nemcsak személyes, hanem közösségi érték is, a fogantatás és a halál közötti egységes folyamat. Az emberi méltóság alapja az emberi fajhoz (nemhez) tartozás ténye; az emberi magzat a fogantatástól kezdve az emberi fajhoz tartozik. Az emberi fajhoz tartozással az emberi méltóság minden emberi lény számára adott. Az emberi méltóság sérthetetlen.²⁰ Egyetlen egy emberi lény méltóságát sem szabad megsérteni; vagyis ahhoz nincsen jog. Jog az emberi méltósághoz, annak tiszteletben tartásához van, amely az emberi fajhoz tartozás tényével adott. Az emberi méltóság sérthetlenségéből adódóan az emberi fajhoz tartozás tényével adott emberi méltósághoz

¹⁹ Az egypetűjű ikrek kialakulásának (ikerképződés) lehetősége semmit sem változtat ezen, mert az emberi szedercsírából (morulából) alakulnak ki az ikrek. A viszonylag kis százalékban bekövetkező egypetűjű ikervárandósságokból nem következik az, hogy a megtermékenyítés eseményét követő körülbelül kéthetes időszakban még nem emberi egyedről (individuumról) van szó. Az ikertestvérek kialakulása sejtesoport-elkülönüléssel jön létre, a pluripotenciával rendelkező sejtek két vagy több azonos értékű egyed (emberi embrió) fejlődése irányába különülnek el. Nem egy meghatározatlan egyediségű emberi létezőből, pusztán sejtesoportból alakul ki hirtelen két vagy több egypetűjű ikertestvér. Vö. pl. Magyar Katolikus Püspöki Konferencia: *Az élet kultúrájáért. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele a bioetika néhány kérdéséről*. Budapest, Szent István Társulat, 2003. (a továbbiakban: MKPK 2003. évi bioetikai körlevele) 24. és 27. pont; EGÉSZSÉGÜGY PÁPAI TANÁCSA: *Az Egészségügyben Dolgozók Chartája*. Vatikánváros, 1994. [Magyarul megjelent: *Római Dokumentumok IX. Az Egészségügy Pápai Tanácsa dokumentuma*. (fordította: LESZKOVSKY Gy. Pál) Budapest, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1998. 134.] 35. pont (94-es sz. lábjegyzet).

²⁰ Ld. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) II. cikk első mondat.

való jog is sérthetetlen. Az emberi méltósághoz való jog tehát a fogantatástól kezdve megillet minden emberi lényt. Az emberi étellel és az élethez való joggal egységben lévő emberi méltóság és az ahhoz való jog sérelme esetén az emberi élet és az élethez való jog is sérül, ami az emberi méltóság sérthetlenségéből is következően jogellenes, alkotmányjogilag is tilos. Az emberi méltóság sérthetlensége alapján is megállapítható tehát az emberi embrió, magzat életének sérthetlensége. Jog az élethez, a megszületéshez van: az emberi fajhoz tartozás tényénél fogva; vagyis az emberi lény a fogantatás pillanatától, létezésétől kezdve jogalany, személy.

Az emberi méltóság nem a születés tényén alapul, az önkényes határvonal lenne: miként mutatja ezt például a nyolchónaposan élve megszületett és a kilenchnaposan még meg nem született ember élete. Az emberi méltóság az emberi lény életével (létezésével) eleve együtt járó minőség. Az emberi lény méltósága nem függ tudati vagy erkölcsi állapotától, hanem életével adva van. Emberi státusza azért kétségszövegbevonhatatlan, mert élete méltóságánál fogva érthetetlen.

Az államnak – ezen belül az alkotmányozónak – ennek megfelelően nincs joga emberi lény élete felett rendelkezni.²¹ Nemcsak az „erkölcsi szörnyeteg bűnöző” életét nem szabad megsértenie a halálbüntetéssel,²² hanem a legártatlanabb, a még meg nem született emberi lényét sem (az emberi lény életével csak az emberi lény élete konkurálhat²³). Az emberi lény élete sérthetetlen és elidegeníthetetlen (érthetetlen).

²¹ Vö. pl. „láthatatlan alkotmány”-, „alkotmányvértő alkotmányozás”-konceptió (ld. pl. 23/1990. (X. 31.) AB hat., Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye 1. pont), és EV 70. pont.

²² Ld. 23/1990. (X. 31.) AB hat. A taláros testületnek e határozata alapján – véleményem szerint – megállapítható, hogy az alkotmánybírák többsége által képviselt álláspont a következő: a halálbüntetés törvényi szintű szabályozás, törvénynek megfelelő eljárás esetén nem önkényes, ezért alkotmányos lehet (az állam rendelkezhet az ember élete felett), feltéve, hogy az alkotmány nem mondja ki, hogy „alapvető jog lényeges tartalmát törvény sem korlátozhatja”. E felfogás szerint tehát a halálbüntetés alkotmányjogi minősítése vonatkozásában az *írott* „jog” (az állami „törvény”, az állam „törvényében” foglalt akarat) „megelőzi” az „íratlan” lényeges tartalmát, „érthetetlen lényegét” (az emberi lényegét, az ember életét és méltóságát). Azt a véleményt, hogy a halálbüntetés törvényi szintű szabályozás, törvénynek megfelelő eljárás esetén is önkényes, ezért alkotmányellenes, függetlenül az Alkotmány 8. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezéstől, azaz akkor is, ha az alaptörvény szó szerint nem mondja ki, hogy alapvető jog lényeges tartalmát törvény sem korlátozhatja („eleve önkényesség” szintje), *Lábady Tamás, Sólyom László és Tersztyánszky Ödön* képviselték egyértelműen.

²³ Azokban az esetekben, amikor a magzat és az édesanya élete konfliktusba kerül egymással, az édesanya életének megmentése, ha a magzat halála elkerülhetetlen és csak eltűrt (azaz nem kívánt) következmény, nem nevezhető a szó erkölcsi és jogi értelmében abortusznak. Ld. „kisebbségi rossz” elve, és „duplex effectus” elve, pl. *MKPK 2003. évi bioetikai körlevele* i. m. 44. pont. Vö. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., *Lábady Tamás* alkotmánybíró párhuzamos véleménye 10. pont. Irodalom: pl. *HÁMORI Antal: Az életvédelem kritikus pontjai (abortusz, sterilizáció, drogfogyasztás, „eutanázia”). Teológia*, 43., 2009/1–2. 27–28., 32., 44–45.; *HÁMORI Antal: A humánembrió védelme erkölcssteológiai nézőpontból*. Budapest, Jel, 2008. [Erkölcsteológiai Könyvtár 6. Sorozatszerkesztő: *TARJÁNYI Zoltán*] 35–36., 44–45.; *HÁMORI Antal: Életvédelem és jog – aktuális kihívások II. (Life Protection and Law – Actual Challenges II.) A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója*, 25., 2008/3. 100–101.; *HÁMORI Antal: Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítással*. Budapest, Szent István Társulat, 2006. 141–145., 213–215., 229–230., 235., 239.; *HÁMORI Antal: A magzatkorú gyermek büntetőjogi védelme az Egyház jogrendjében (magyar állami jogi összehasonlítással)*. *Távlatok*, 13., 2003/1. (59) 22. ; *HÁMORI Antal: Az abortusz büntetendő cselekményének ká-*

Az emberi méltóság ezt követeli meg! Az emberi lény életének kioltásával az emberi méltóságtól is megfosztatik, amely sérthetetlen (az emberi méltósághoz és az élethez való jog osztatlan és fogalmilag korlátozhatatlan).

Mindebből következik, hogy az emberi embrió, magzat megölése eleve önkényes: alkotmányellenes, alaptörvény-ellenes.²⁴

A 21. századi világ jövőképe alapvetően és nagymértékben függ emberképétől, amely nemcsak az Országgyűlésen és az Alkotmánybíróságon, hanem rajtunk is múlik. Nem feledve, egykoron mi is anyaméhben voltunk, s mi megszülettünk! Hálával tartozunk érte!

Olyan értékről van szó, amelyet az ember csupán az értelem fényével is be tud fogadni...

nonjogi tényállása (magyar állami jogi összehasonlítással). *Magyar Bioetikai Szemle*, 8., 2002/3. 16.;
uezen cikk még: *Kánonjog*, 4., 2002/1–2. 91.

²⁴ Vö. pl. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) II. cikk.